

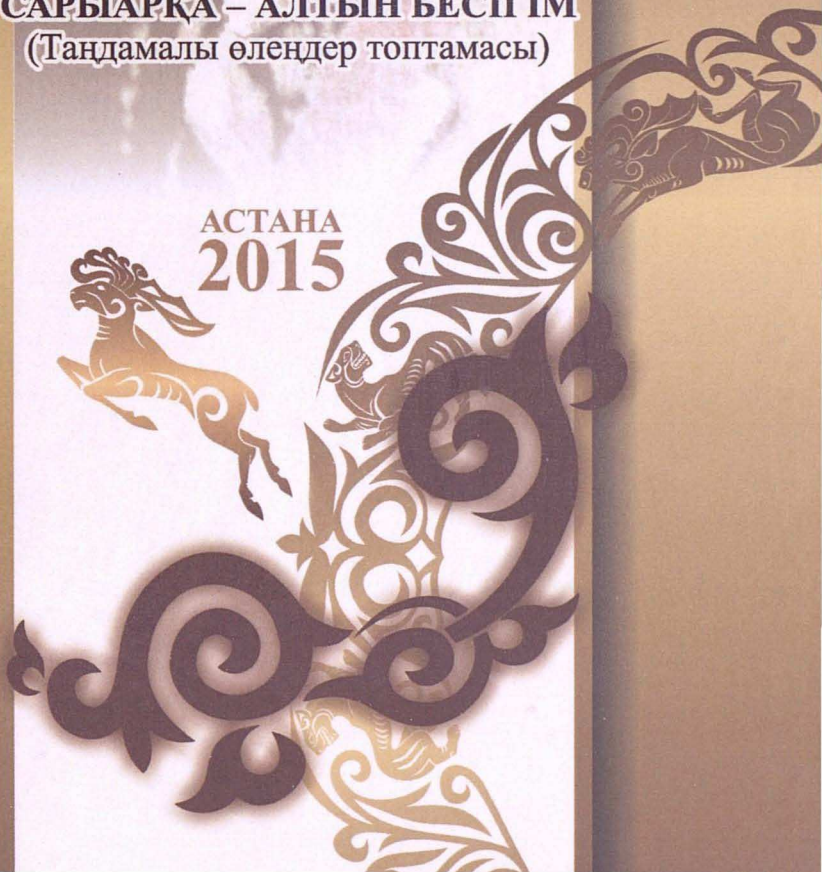
№ 2017
1266к

ҚАБЫЛ БОРАНБАЕВ

САРЫАРҚА – АЛТЫН БЕСІГІМ
(Таңдамалы өлеңдер топтамасы)

АСТАНА
2015

КАЗАК ХАНДЫГЫНА 550 ЖЫЛ

ҚАБЫЛ БОРАНБАЕВ

САРЫАРҚА – АЛТЫН БЕСІГІМ
(Таңдамалы өлеңдер топтамасы)

Оңғорровка

АСТАНА 2015

00000000

Атам Қабыл ақынның 100 жылдығына орай осы кітапты құрастырып, жарыққа шығару жолында көп ізденіп, жемісті еңбек еткен Мұрат Мұсайбекұлы Әбдірахманов пен оның зайыбы Нәдия Ахметзия қызына атамның артында қалған ұрпақтарының және барлық адал ниетті ағайын - туғандардың атынан шын жүректен алғысымды білдіремін.

Немересі Арман Боранбаев

ДОСТАРҒА – АЛҒЫС

*Өмір – дастан білгенге, өмір – өзен,
Талай абзал өтті зой бұл дүниеден.
Қалдырып өлең- жырмен өсиетін
Жұман тегі Қабыл да өтті өмірден.*

*Боранбай – әкесі оның сері болған,
Біреу білмей, бұл жайды біреу білген.
Риза етіп өнерімен дос-жаранды
Күй шертіп, әуелетіп ән шырқаған.*

*Бәрі енді аян болар оқырманға,
Ескерткіш болып қалар ұрпақтарға.
Мың алғыс Қайрат, Мұрат достарыма
Хаттаған асыл сөзін кітаптарға.*

*Жүрекжарды бұл сөзді айту міндет,
Алтын қалам ұшынан шыққан ниет.
Ұрпақтарың ержетіп, өрге озсын,
Ата-баба Әруағы жүрсін жебеп.*

Сәуле Әнесқызы Төржан.

00340606

АЛҒЫСӨЗ

Дарынды қаламгер Қабыл Боранбайұлы патшалық Ресей дәуірінде 1915 жылы шілденің 1-де Баянауыл өңірінде дүниеге келіп, 1978 жылдың 5 наурызында Қарағанды облысының Жаңақала ауылында өмірден өтеді. Несбәрі 63 жасында фәниден бақиға озған ақын кейінгіге көркем жыр жолдарымен әсерлі де шынайы образдар жасап қалдырды. Туып-өскен елі мен жеріне, Ұлы Жеңіске, балаларға, әзіл-сықақ, аударма саласына арналған өлең-жырларының әрқайсысы бір төбе. Әр жанры бір-ер томға лайық. Кезінде солай болған да екен. Қазірде оларды іздеп табу да мүмкін емес.

Сөз болып отырған жағдайлар ескеріліп, әрі ақынның жанашыр туыстарының қалауы бойынша оның 100 жылдық Мерейтойына арнап осы жинақты жарыққа шығарып отырмыз. Жинақ ақын творчествосына талдау жасаған авторлық мақаладан соң, естелік лебіз-тілектермен жалғасады. Әрі қарай онда ақынның 150-ден астам өлең-жырлары мән-мағынасына орай хатталып берілді. Оның үштен бірі балдырғандарға арналған. Кітапқа ақынның шыққан тегінен мәлімет беретін ата-баба шежіресі мен сол дәуірдегі поэзия тарландары, ағайын-туғандары, дос-жарандарының фотосуреттері енгізілді.

Қабеннің елге айтыскер ақын ретінде танылғаны да мәлім. Ол кезде ақындар айтайын дегенін үлкен мерекелі жиындарда жазып алып келіп, тыңдаушы назарына ұсынатын. Алдын ала дайындықтан болар, сөздері терең, сындарлы болып, талайлардың өз ұйымы үшін намысын қоздырып, еңбек майданында жіберілген кемшіліктерді жоюға, жемісті еңбекке жетелейтін. Олардың да көбі сақталмапты. Бір жақсы айтысы ардагер журналист Қайрат Әбеннің «Есімі ел есінде» атаулы кітабына еніпті. Сондықтан оны қайталап беруді жөн көрмедік.

Кітап негізінен ақынның қызы Сайран мен немересі Арман Боранбаевтар табыстаған материалдар бойынша құрастырылды. Оны баспаға дайындау барысында ерлі-зайыпты Кеңес пен Сәуле және олардың баласы Арман Жұманов, ақынның ұлы Тұрсын белсенділік танытып, ісіміздің алға басуына мұрындық болды.

Осы іспетті игілікті іс-шаралардың нәтижесінде ақынның өмір жолы мен творчествосы жайындағы мақалалар республикалық «Қазақ әдебиеті», Қарағанды облыстық «Орталық Қазақстан», Павлодар облыстық «Сарыарқа самалы» және «Ертіс дидары», Петропавл облыстық «Северный Казахстан», Астанада шығатын «Төртінші билік», аудандық Бұқар жырау жаршысы» атаулы газеттерде жарық көрді. Олардың бәрінің де басшы және қосшы қызметкерлеріне ізгі ниетпен алғысымызды білдіреміз. Кітаптың оқырман қауым мен балғындар жүрегіне жол табарына сенеміз.

Мұрат Әбдірахманов

**ЕЛІ АРДАҚТАҒАН
МАЙДАНГЕР АҚЫН**

ЕЛІ АРДАҚТАҒАН МАЙДАНГЕР АҚЫН

(Қабыл Боранбаевтың туғанына 100 жыл толуына орай)

*Ақын өлді демеңдер,
Қалды артында олеңдер.
Өлең тірі тұрғанда
Ұмытпайды өрендер.*

Бұл Қабыл ақынның шумағы. Өмір бойы өлең өрнегін оюлап, адам болмысына өнегелі жыр үлгісін мөрлеп қалдыруды арман еткен жанның сөзі. Ақын дәуір тынысын, қоғам мен адам өмірінің ғажайып рухани әлемін ұрпақтар жүрегіне жеткізуші ерек тұлға. Қабыл ақын да осындай жаратылысы бөлек дарын иесі болғаны мәлім. Туғанына 100 жыл толса да, оның есімі ел жадынан өшкен жоқ. Қайта қаламгердің жарқын бейнесі бодандық құрсауынан босанып, азаттыққа қол жеткізген елімен бірге жаңғырып, шығармаларына деген сұраныс та арта түсті.

Қабыл Боранбайұлы Боранбаев 1915 жылғы шілде айының 1 жұлдызында Семипалатинск губерниясы Павлодар уезі Баянауыл ауданы Ақкелін болысының Бірінші ауылында дүниеге келген. Ауылда бастауыш білім алған соң, 1932 жылы комсомолдық жолдамамен Қарағандыға келіп, біраз уақыт шахтада жұмыс істейді. Арманшыл жас 1936-37 жылдары Петропавл педагогикалық техникумына оқуға түседі. Оны бітірісімен, жас маман Қарағандыға оралып, сондағы Киров атындағы орта мектепте ұстаздық жолын бастайды. 1937-43 жылдар аралығында Алматыдағы мұғалімдер Институтын тәмамдап, Балқаш қаласындағы орта мектепте мұғалім, Түркістан педагогикалық техникумда директордың орынбасары, Қу ауданында орта мектеп директоры қызметін атқарады.

1943 жылы Қарағанды облысының бұрынғы Ворошилов, қазіргі Бұқар жырау атындағы ауданда оқу бөлімінің инспекторы болып жүрген кезінде әскерге шақырылып, ортақ Отанымызды қорғауға аттанады. Екінші Украина

майданы, 57 армия, 14 атқыштар дивизиясы, 38 гвардиялық атқыштар полкінде кіші лейтенант шенінде взвод командирі болады. Днепр, Днестр өзендерін өрлей өтіп, Румыния, Венгрия, Чехословакияны азат ету жорығына қатысады. «1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысына қатысқаны үшін», «Соғыстағы ерлігі үшін», «Германияны жеңгені үшін», «Будапештті азат еткені үшін» атты жауынгерлік медальдармен және соғыстан кейінгі жылдары майдангер ретінде бірнеше Мерейтойлық белгілермен және медальдармен марапатталады.

Үш жыл бойы қанды қасап – ауыр шайқастарда екі рет өміріне қауіпті жарақат алған жауынгер ақын 1946 жылы елге аман оралып, бейбіт өмірге, еңбекке араласады, ұстаздық шығармашылық жолында елеулі жетістіктерге жетіп, «Оқу ісінің үздігі» белгісімен марапатталып, ел құрметіне бөленеді. Соғыстан кейінгі 1946-50 жылдары «Пионер» журналы редакторының орынбасары, 1950-52 жылдарда Алматы қаласындағы №18 орта мектепте мұғалім, 1952-55 жылдары Қарағанды қаласында Радиокомитеттің бас редакторының орынбасары, 1955-56 жылдарда Ворошилов ауданының аудандық білім беру бөлімінің инспекторы болып істейді. 1956 жылдан өмірінің соңына дейін Жанақала мектебінің директоры, қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің мұғалімі болып, абырой-беделге ие болады. 1978 жылдың 5 наурызында ақын фаниден бақиға озады.

Қазақ ұлттық поэзиясының өркендеп дамуына Қабсіннің қосқан үлесі қомақты әрі әралуан. Әсіресе, балалар әдебиетінде ақын сөзімен айтқанда: «қалдырған ізі «мәңгілік». Кезінде отандық қаламгерлер ұйымының да оның осы қасиетіне айрықша мән беріп, бөле бағалағанын құжаттар растайды. Ақынның 60 жасқа толуына орай «Орталық Қазақстан» газеті ұжымындағы серіктестерінің:

Жастайынан жақын жүрген балаға,

Ағартушы – білім құйған санаға.

Ұстаз, ақын, һам жсауынгер, журналист,

Майдан кеикен оқ бораған далада, – деп келетін өлең жолдары ақынның фәни дүниеде шыққан биігі мен қалдырған ізінің сипаттамасы іспетті. Иә, бала тілі - балдай. Расында да, бала тілімен «былдырлау», бала миымен қимылдап, бала жүрегімен сезіну – бұл Тәңірдің сөз зергеріне о бастан дарытқан сирек қасиеті. Содан да болар, ел ішінде оны: «Жас дәуренді жырлаған» - деп, ерекше қастерлейді. Оның кейіпкері көбінесе мектеп жасындағы өскіндер. Басты тақырыбы – балғынның оқу ошағында толымды білім алып, өнегелі тәлім-тәрбие көріп, өсіп жетілуі. Жеткіншектің қоршаған ортасы да ұстаз назарында. Бәрін жинақтап, баспадан шығарса, бір кітапқа жүк болғандай. Бұған бір-ер мысал. Мәселен, қуанышқа бөленген балдырғанның асқақ сезімін ақын:

Әже, әже! Жүр көшеге,

Ту астына тұрайық.

Мейрам, міне, думанды күн,

Көппен сайран құрайық! – деген сияқты әсерлі

сөздермен оқырман назарын баурап алады. Келешекке мамандық тандай бастаған жеткіншек ұшқыш, теңізші, инженер, дәрігер мамандықтарын ойша тізбектей келе:

- Оқытушы болсам ба екен?

Сапсыз бала сүйер сыйлап,

Өскенде олар ұстазым деп,

Көрсе маған тәжім қылмақ – дей отыра, мамандықтың қайсы болса да жақсы деген ой түйеді. Осы орайда ақынның «жүрекке жылы, ойға жеңіл» өлеңдерін мектеп оқулығына енгізу мәселесін ойластырған жөн секілді. Аталмыш газет ақынның 90 жылдығына айқара бет арнап, оны сол өңірдің қаламгері Аман Жанғожиннің «Ардақтады ақынын туған жері тойлады» деген мақаласымен ашып, немере інісі Ертай Рауандиннің «Жүрегі ыстық жасыннан» атты өлеңімен жалғастырады.

Ақын қайда ақбоз атты кешегі,

Жыр додада жібермеген есені.

Ұрпақтарға мұра болып есімі.

Тарихтардың қойнауына көшеді, - деп, Ерекен ақын тұлғасын ұрпақтары алдында асқақтата түседі. Бұдан әрі профессор Дүйсетай Шаймұхановтың «Балғындар жүрегіне жол тапқан», ардагер журналист Асығат Темірбаевтың «Халықпен бірге мәңгі жасайды» атты естелік сөздері беріліпті. Асылы, осы баспасөз құралы ақын мұрасын паш етуде алдына жан салмай келеді дер едім. Мұны жанағы арнау беттің өте келісімді, мәнді де сәнді келбетінен-ақ байқадық. Одан ардақты ақынның асыл бейнесі арамызға қайта оралып келгендей әсер аласыз. Бәрі де орын-орнына тап тұйнақтай етіліп, үйлесімді орналастырылған. Шығарушы мен фототілші Ж. Иманәлі де талпыныс жасап, ондағы 10 сурет пен ән сазының орынын тауып қойыпты. Ән әуені ақын әрі сазгер Шыныбек тегі Қалиасқардікі екен. Ол бұдан бұрын да бір-ер өлеңіне ән шығарыпты.

Қазакем: өмірден өткен ағайынға ас беріліп, есімі имани жолмен еске алынбаса, «жоқтаушысы жоқ» деп жатады. Осы сөзді Қабекене телісек, күпірлік болар еді. Ақынның бірде-бір мерейлі жылы өз елінде атаусыз қалмаған екен. Мәселен, оның 80-90 жылдығына барлық ағайындары белсене атсалысып, солардың ішінде Сапария ақсақалдың үлкен баласы Қалиолладан туған Сабыр есімді немересі көп жағдайда қол ұшын беріп, қамқоршылық жасап жүргені ел аузында. Ал оның Жаңақалада өткізілген 95 жылдық Мерейтойына Кеңес Жұманов отбасының шақыруымен қатысып, ақынның жауқазын жырларын балғындар лебізінен сүйсіне тыңдағанмыз есімізде.

Қабыл Боранбайұлының қаламалды тұңғыш туындылары «Қарағанды пролетариаты» газетінде басылып шығады. Кейін «Лениншіл жас», «Қазақ әдебиеті», «Социалистік Қазақстан», «Әдебиет майданы» тағы басқа газет, журналдарда жарық көреді. 1949 жылы тұңғыш жинағы

«Дәурен», одан кейін «Ант» (1950), «Дос отряд» (1955), «Балалар шаттығы», «Жаңарған жазық» (1962), «Тапқыр бала», «Дән дария» атты өлең жинақтары өмірге келеді. Бұлардың басым көпшілігі балаларға арналып, мазмұны қызықты уақиғаларға толы, ұғымға жеңіл де жайдары өлеңдер қатарынан орын алады. Оның жоғары талғамды аудармалары да кезінде әріптестері мен оқырманның лайықты бағасына ие болады. Қазақ тіліне ол Некрасов, Маяковский, Исаковский, Симонов, Гафур Гулям сынды ақындардың өлеңдерін, И.Василенконың «Звездочка» повестін, тағы басқа заман тынысының айнасындай, көкейкесті саяси-әлуметтік туындыларды қазақ тіліне аударып, есімі ел аумағына әйгілі болады. Орыс тіліне аударылған шығармалары да баршылық. Бұл орайда отандас ақындар Федор Моргунын «Хантағы» балладасын, В. Копытинның «Майкаин» өлеңін айрықша айтар едік.

Қабыл - коммунист жазушы. Сондықтан оның өлең сөзі осы тұрғыдан өрілуі заңды. Әрі жасампаздығы замана тынысына сәйкес болуы шарт. Оның үстіне өзінің ақындық өнерге біржолата бой ұрып, қалам тартқан шағы жалпы қазақ ұлттық әдебиетінің іргетасы жанадан қалана бастаған азапты кезеңіне дөп келеді. Бұл ақын-жазушы қауымының идеология саласында бітіспес майдан ашып, тынымсыз арпалысқа түскен шағы еді. Сол бір «арсыздау» заманда талай арыстарымыз атылып, мерт болды, зынданға қамалып, итжеккенге айдалды. Бәрінен де оның індетті дерті ұрпақтар санасын уландырып кеткені жанға батады. Осы бір қилы кезеңнің кермек дәмін татпағандар қазақ әдебиеті әлемінде сирек болар. Қабеңнің де оның улы жебесінің құрбаны болып кете жаздағанын білеміз. Бұл жайында өзі:

Көтерермін жырдың туып,

Қамықнасын, жсалықнасын.

Жалған сыншы айқай-шуып

Жырмен бұзам бейне тасқын, - деп толғанады.

Ақынның жыр додасында да өзіндік таңбасы бар. Бұл орайда оның өзі мекен еткен ата коныс аймағының намысы үшін, айтыстарға қатысып жеңімпаз атанып, халқының құрметіне бөленгені белгілі. Ауыл арасында оны «орақ ауыз, отты тілді, айтыс десе, жарыс сайгүлігіндей арқасы козады» дейді екен. Ол кезде еңбек жемісін арнайы жиын-тойларда атап өту дәстүр болды ғой. Ақындар да оған жақсы дайындалып келетін. Осындай бір мерекеге бәсекелес ауданнан арнайы келген айтыскер ақын Көшен Елеуовтың:

Бұл дәуір ойлайтұғын дәуір емес,

Пайданы әркім өзі бас қамына.

Ренжідім жолда көріп жүгеріңді

Сіңірмей топыраққа шапқаныңа, - деген өктем үнді сөз тастамына Қабыл ақын:

Жараспас жасы үлкенге өктем келіс,

Әрине, бұл сөзіңіз өткендегі іс.

Дегенмен, айтыңызшы, аулыңызда

Неліктен созылды ұзақ көктемгі егіс? - деген ұтымды жыр жолдарын алдына тартады. Әрі қарай Кабен қанатты Керқұла аттай әуелеп, бәсекелестер тарапынан жіберілген тағы бір-ер кемшілікті келтіріп, қарсыласының мысын басады. Осы әдемі айтыс «Алтын күз» жинағында толық беріліпті. Сондағы жарасымды жыр жолдарымен, көркем сөз алмасу үлгісімен бүгінгі жас таланттарымыз да танысып, біле жүргені абзал.

Дарынды жыр тарланының философиялық, психологиялық толғаулары мен өмір өткелдері жайында толғамдары да өте толымды. Кеше мен бүгін, жақсы мен жаман, қас пен дос, адал мен арам, өмір мен өлім тәрізді қосарлы да қоспақты ұғымдар мен түсініктер төңірегіндегі ойтолғамдары өрелі.

Заман өтер, ет қашып, азар денең,

Өмір көшер - тап кеше базар деген.

Сонда тулап жайындай теңіздегі

Тыным таппай бұл Қабыл жазар өлең, - деген жолдар қарттардың бүгінгі болмысын көз алдыңызға келтіріп, аяныш сезімін тудырса, ары қарай ақын кәрілікпен келген азапты шаққа мойымай, қалған ғұмырымды жырыммен жалғап, мәңгілік етемін дегендей ойды меңзейді. Қабеңнің бұл бағыттағы ойлары терең, сөздері болат семсердей өткір.

*Адамның қасы да бар досы да бар,
Иштерінде берігі, босы да бар.*

Желіккенде бурадай жсын билеген

Арасында кәрі мен жасы да бар, - деп келетін сөз тіркестері осының айғағы. Кезінде Қасым, Жұбан, Сәбит, Сырбай, Сайын, Тайыр, Ғафур, Қалижан, Мұзафар, Қайнікей, Ізтай сынды жыр тарландарымен иін тірісе қазақ поэзиясы әлеміне жүрек сазын жарыса қосқан дарынды ақын бейнесі бүгінде өзінің алуан қырынан жарқырай көрінеді. Мұхтарды пір тұтып, ұлы хакім Абайға еліктеп жазғандарының өзіндік таңбасы бар. Десек те, «сүрінбейтін тұлпар жоқ» дегендей, оның өмірде шалыс басып, қапыда мүлт кеткен шағы да жоқ емес. Әсіресе, өзі ардақ тұтқан дауылпаз ақын Қасымға қатысты. Алайда ол өзінің тектілігінің, қайсарлығының арқасында сол кездегі биліктің жымысқы саясат құрсауынан тез азат болып, жіберген қателігін жырымен мойындап, райынан қайтады. Бұған «Көп еді ақын достарым» атты өлеңінің мына бір шумақтары дәлел.

*Қиыстырған қиыннан,
Ақынның Қасым данасы.
Шығармас атын миынан
Қазақтың осы баласы.*

*Дауыл еді өзі де
«Дауыл!» - депті сөзін де.
Жыр тасқыны тұратын
Қыранға біткен кезінде.*

Тегі, осы жыр жолдары ешкімді де бей-жай қалдырмасы хақ. Оның әр дыбысынан дауылпаз үні есіп тұрғандай. Мұндағы басқа достары жайында айтқандары да іші-бауырынды елжіретіп, жадына сұранып, санана саялап, жүрегіне қонады.

*Пышақтай кесіп айтатын,
Әділ бар ма, Сайындай?!
Қайсар еді, ер еді
Қимылдайтын тайынбай.*

*Жалпыға жібек майда еді,
Күн көрікті Тайырым.
Тұла бойын толтырған
Адамға деген қайырым.*

*Біліміне қарасаң,
Биігі еді биіктің.
Сөзі шалқар, өзі асыл,
Қайнікей бір сүйіктім.*

*Ізтайдың сұлу жырлары,
Шуақ еді, жылы еді.
Арамызда жүргенде,
Арқадан қағар ұл еді,* -деп келетін өлең шумақтары нағыз тектілер мен тарландар жөнінде емес пе?! Осы орайда тағы бір өлең жолдарын аттап өте алмадық. Ол келесідей өріледі.

*Кешір мені күн еңкеймей тұрғанда!
Жолығайын Қайнікейге, Сырбайға.
Көкірегім неткен сонша тар едің
Сағынышым бара жатыр сыймай да.*

*Сағындым-ау, Мұзапардың әзілін,
Ғафу да бір шын сүйікті әз інім.
Алдарыңнан аппақ баспен шығар ем,
Келсеңдерші жырға бөлеп жаз күнін.*

Текті демекші, өзі де бітімі асқар таудай, ғарышта жұлдызы әуелеген ғұлама ғалым, ұлы Қаныш Имантайұлы Сәтпаевпен аталас, ауылдас, құдандал болған. Төскейде малы, төсекте жаны бірге дегендей, ата-тегі де сол арғынның Сүйіндік тармағының Қаржас тобынан. Кіндік қаны тамған бабалар қонысы да Баянтау баурайындағы Қаныш аға ауылы Теңдіктен 30 шақырымдай жердегі «Бапық қорасы» деген елді мекенде екен. Қабылдың зайыбы Күлпат пен Кеңестің шешесі Гүлмәрия екеуі апалы-сіңлілі, ғұламаға жиен қарындастар. Ақынның анасы Ханша ханым да «талайларға армандай болған» Ерейменнің әйгілі қанжығалы руының тумасы екен. Жұбайы Боранбайдан небәрі 23 жасында 4 баламен жесір қалған ару ана ақыл-парасатының, табандылығының арқасында елін бірлікке ұйыстырып, соғыс алапатынан ауыр нәубетке ұшыраған халықты аман алып қалу жолында жан аямай тер төгеді.

Аяулы ана ұрпағын өкпек желден, кесірлі сөзден, бәлелі көзден қорғап, көптеген игілікті қадамдарға ұйытқы болады. «Мінез – нағашыдан» дейді ғой, дана халқымыз. Қабыл бойындағы қайсарлық, батылдық, өрлік қасиеттер Қанекеңмен қоса осы анасынан дарыған-ау деп болжаймыз. Сонымен қатар ауылда ақынның Рамазан Жанұзақұлы есімді, бүгінде жасы сексеннің сеңгіріне шыққан немере бауыры тұрып жатқан көрінеді. Ел аузында Жанұзақ ата қасқырды інінен жалаң қолымен алыпты деген аңыз да бар. Рекеңің әлі де дені-басы сау, жүріс-тұрысы мығым, ойы сергек ақсақал. Үйінде дәм татқызды. Қабылды сағына еске алады. Сонда екеуінің бір-біріне деген ерекше ілтипаты, өзара ықпалы болғанын әр сөзінен сезгендей болдық. Ұлы Жеңістің 70 жылдық Мерейтойы, Төл тарихымыздың айшықты 550 жылдығы қарсаңында осы қатарлы «дария көңіл, тау мүсін» қарияларды сөйлетіп, олардың лебізін мұрағатта қалдырсақ, нұр үстіне нұр болары хақ.

Кез келген қоғамның жемқорлықпен күресуі заңдылық. Кеңес Үкіметі дәуірінде де солай болған. Бірақ ол кезде

«Ебін тауып екі асап», жоқ жерден күмпиіп шыға келетін кәкір-шүкір байсымақтарды қаламгерлердің өзі-ақ тезіне салатын. Қабыл ақын да сондай болған. Оның өткір жебесі нысанасын мүлт жібермей, дөп тиіп отырған. Осы орайда ақынның мына өлеңіне зер салсақ:

*Дұғай сәлем, Ақбаев, бетіңізден қақпайық,
Жақсы- жаман ісіңді- ішімізде сақтайық.
Асағанды астықтан, еш пендеге айтпайық,
Жаңа туған бұзауың - өгіз болып бір айда,*

Таптың одан көп пайда, енді бізге алайма – деген сияқты өткір сықақ сөздері ұры-қарыны, ауыл алаяғын, жемқорларды әшкерелеп, мазақ етеді. Бұл қатарға «Бір қызға», «Бір мықтыға», «Көлеңке мен Көкен», «Шәктайдың шатағы», «Біздің ауылдың бухгалтері» тағы басқа туындыларын жатқызар едік. Базына-баян, өкпе-наз, әзіл-оспақ, ойын-күлкі бағытындағы туындылары да қазіргі замана талабына сай келіп, «мен мұндалап» қолданысқа сұранып тұрғандай.

Қабекең оқ пен оттың ортасында «жан алысып, жан берісіп» жүрген кездерінде де ойларын қағаз бетіне түсіруін тоқтатпаған. Мәселен, оның:

*Соғыстың ардагері шықты саптан
Сол соғыс болмасыншы қарғыс атқан.*

Еңбектің ардагері құрыш сапта,

Еңбек қамал – жеткізер зор мақсатқа! – деп, соғысқа лағнет айтып, бейбітшілікке ақ жол тілейді.

Осы тақырыпта «Анама» деген өлеңіндегі:

«Зар жылап отырмысың қайран ана,

Көкірегің шерге толып, уа, дариға», - деп келетін өлең жолдары әлемдегі ең асыл жан – анаға деген сағыныш сезімінің, оны көре алмай кетемін бе деген уайым-дертінін айғағындай. Сондай-ақ, сұрапыл соғыс жылдары жазылған «Төлеутайға» (Ақшолақовқа арналған), «Жарыма», «Женіс», «Батыр қыз» сияқты өлеңдері оның талғамы биік, сезімі сергек, нәзік жанды лирик ақын екенін танытатын таңдамалы

туындылары деп білеміз. Ұлы Отан соғысы жылдарындағы жырларын – ерлік жырлары деуге тұрарлық. Олар - жас ұрпақты отансүйгіштікке, батылдыққа баулитын, өмірлік жырлар.

Қабыл Боранбайұлы Кеңестік және Отандық қаламгерлер ұйымының 1949 жылдан бергі толыққанды мүшесі. Есімі 1969 жылы «Писатели Казахстана» кітабынан ойып орын алыпты. (76 бет). Ақын-жазушылардың Кеңестік және республикалық съездерінің делегаты, 1988 жылы «Алтын күз» жинағы жарық көреді. Оған 92 өлеңі мен «Дала батыры», «Өмір белестері», «Айжан» атты үш поэмасы енгізілген екен. Қабыл Боранбайұлы жазып қалдырған өлең-жырлары мен өмір жолына қатысты естелік заттар Қарағанды облысы Бұқар Жырау ауданының осы атаулы мұражайында сақтаулы. Мұндай құнды жәдігерлерді естелік үйіне ақынның қызы Сайран Боранбаева ханым өз қолымен әкеліп табыстаған көрінеді. Оған Қабекеннің кезінде Қаныш Сатбаев атындағы Ертіс-Қарағанды каналы басқарма ұжымының бас маманының бірі болған Арман есімді немересі де өзіндік үлесін қосса керек. Тұрсын және Серік есімді екі ұл баласы және ағасы Рауанданың Қалкен есімді баласы қазірде зейнеткерлік жасына жетіп, Қарағанды қаласында тұрып жатқанынан хабардармыз.

Немере інісі Кеңес пен келіні Сәуле Әнесқызы да ардақты ағаларының алдындағы туыстық һам адами борышын өтеу барысында көптеген игілікті істер тындырып жүргенін білеміз. Мәселен, олар Кеңес Бапықұлымен институтта дәрістес болған Кереку-Баян өңіріне есімі танымал ардагер журналист Қайрат Мұзапарұлы ӘбенOVтың ақынның 95 жылдығына арнап жазған «Есімі ел есінде» атаулы кітабын шығарып таратуға, аудан аумағында ақын шығармашылығына арнап ғылыми-практикалық конференция өткізуге, сол төңірекке сауын айтып, ата жолымен ас беруге мұрындық болыпты. Кітапты жарыққа шығару қаражатын өтеуге Кеңес және Сайран отбасыларымен қатар ағалары

Рауанда баласы Қалкеннің, Мекетай балаларының да үлес қосқанын есіттік.

Ақынның 80 жылдығына орай 1995 жылы есімі өзі қатарынан ширек ғасырға жуық директорлық лауазымда, кейін өмірінің соңғы сағатына дейін ұстаздық қызметте болған «Жаңақала» мектебіне беріліп, оның шежіре-тарихына алтын әріппен жазылады. Бұл арада әр кезде Бұқар Жырау ауданын басқарған Зейніл Балапанов, Тілеубек Зейнешов сынды өрелі азаматтардың, сол өлкенің мәдениет бөліміне басшылық еткен Сәуле Шибаяеваның, осы саланың қызметкерлері Майгүл Асқарованың, балалар кітапханасының меңгерушісі Әйгерім Искақованың, Бұқар-жырау аудандық мұражайының директоры Орал Нәбиеваның есімдерін ризашылықпен атап, оларға деген өлке жұртшылығының көңіл хошы ұзағынан болсын дегім келеді.

Жалпы алғанда, аталмыш кітапта ақынның өмірі мен еңбек жолы, оның қаламгерлік кәсіби шеберлігі, өзі жете меңгеріп жетілген мамани әдіс-тәсілдері жан-жақты талданып, объективті тұрғыда баян етілген. Осы кітаптың бастау бетіне менінде оның оқырман қауымға, әсіресе жас ұрпаққа қажеттілігі жөнінде бір-ер пікірім енген еді. Онда ақынның алыста қалған қимас достарын сағынғанда ауыл жанындағы өзі сомдаған «Дала батыры» поэмасындағы акку қонған айдын көл жағасында ұзақ тұрып, көп отырып дем алады екен. Соны оқығанда ойыма бір-екі ауыз өлең жолдары түсіп, соларды естелікке кіргізіп едім. Сондағы өлең жолдарын осы мақаламда да келтіре кеткенді жөн көрдім. Ол жолдар келесідей өріледі.

Тұрды ма екен әлде ол,
Табиғатпен үндесіп.
Жер Анамыз Ұмаймен
Үнсіз бір сәт тілдесіп.
Әлде алтын балықпен
Жүрді ме екен жүздесіп.

Сиқырлы жыр сырларын
Ойласып, бірге іздесіп.

Әрі қарай онда бұрын-соңды ақын таланты оның жеке ұсталық шеберханасында шыңдалып, дамып кемеліне келгені туралы автор ойлары орынды-ақ. Осы түйінді пікірді ақын шығармаларымен толықтыра түсіп, шынайы да толағай жазылған еңбекті кездестірмедік. Мүмкін ондай туынды әлі өмірге келмеген де болар. Енді оның кезегі келген тәрізді.

Бүгінде, ақынның бір ғасырлық Мерейлі жылын лайықты дәрежеде атап өтіп, еңбектері түгел қамтылған 4-5 томдық жинақ дайындап жарыққа шығару - ең алдымен, қаламгерлердің еліміздегі мәртебелі ұйымы - Қазақстан жазушылар одағының үлесінде екені мәлім. Алайда, ол тараптан әзірге ешқандай іс-әрекет нышаны байқалмайды. Сондықтан біз осы мақаланы кезінде ақынның өзі тілші ретінде ондағы ұжым мүшелерімен серіктес болған, оның есімін талай рет әуелетіп халқына паш еткен, өңірге танымал мерзімді баспа органы – «Орталық Қазақстан» газетіне жолдап отырмыз. Осы өнегелі ұжым ақсақалдар және майдангерлер атынан Қабыл Боранбаев есімін өзі еңбек жолын көмір өндіруден бастаған Қарағанды қаласының бір көшесіне беру мәселесін көтерсе, біз бұл өнегелі бастаманы бар ынта-жігерімізбен қолдауға дайынбыз. Ақын ағаның өмірі, өнері, еңбек пен соғыс майдандарындағы ерлігі осы құрметке лайық деп білеміз. Мақаламыз қысқа уақыт аралығында жарық көрсе, алдағы іс-шараларға белсене араласып, жұмыла кіріскен болар едік. Бұған қоса ақынның әр кезде жарық көрген жыр жинақтарынан фрагменттер жіберіп отырмыз.

Ойшыл оқырман аңғарған болар, жинаққа енген материалға арнайы сараптау жасамай, алдында сілтеме жасаған аймақтық газетке деп жазған мақаламызды сәл толықтырып, жинаққа кіріспе ретінде беріп отырмыз. Бұның алдындағы алғы сөзде «не мақсатпен, қашан, қалай» деп келетін дәстүрлі сұрақтарға жауап беруге тырыстық.

Еңбегіміздің жемісті болуына тілектестік білдіріп, оны жарыққа шығаруға кол ұшын берген азаматтарға шын ниеттен алғысымызды білдіреміз.

*Мұрат Әбдірахманов,
Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамы Астана
филиалының жауапты хатшысы, ҚР
журналистер одағының мүшесі.*

ӘКЕМНІҢ АСЫЛ БЕЙНЕСІ – МӘҢГІ ЖҮРЕГІМДЕ

Әкем Боранбайұлы Қабылдың асыл тұлғасы және оның бүгінде бақилық болған барлық ағайын-туғандарының жарқын бейнесі әлі күнге көз алдымнан кетпейді және мен оларды елжіреген жылы жүрегіммен еске алып, шынайы адами сезіммен аруақтарына бас иемін. Әкемнің қай туысын алмасаңыз да, олардың бәрінің бойына біткен ерекше қасиет – жалпы адамға деген жылылық және сәбиге деген аяулы ыстық сезім. Әсіресе олардың туыстық байланыстары берік. Тұрмыс тауқыметін тартқан Ұлы Отан соғысы және соғыстан кейінгі ауыртпашылық жылдары бір-біріне қол ұшын беріп, қашан да көмек көрсетуге тырысатын. Әкем және оның өзінен жасы үлкен ағасы Мекетай, сонымен қатар Баубек, Бапық, Сапария, Абылхакым есімді аталарым – бір отбасындай болып тату тұрды. Олардың бәрі бірігіп, өмірден ерте (1944 жылы) өткен Рауанда ағасының балалары-немерелеріне қол ұшын беріп келді. Оның Ораз, Зейнолла, Зада, Сара, Қалкен есімді балаларымен біз жиі араласып, бір-бірімізді өте жақсы көрдік. Қазіргі кезде олардың да балашағалары ержетіп, әрқайсысы жеке-жеке үй тігіп, ұрпақтан-ұрпақ жалғасып келеді. Мен олардың бәрін мақтан етемін.

Соғыстан кейін біз Алматы қаласында тұрдық. Онда маған бір ұнаған жайт - әкеммен бірге Жазушылар одағына баратынымын. Ол кезде балалар бақшасы болмағандықтан, әкем мені жиі-жиі сонда алып баратын. Әкемнің әдебиеттік жолын ашып, бағыт беруде көрнекті қазақ ақын-жазушылары Қапан Сатыбалдин, Таир Жароков, Қасым Аманжоловтың ықпалы ерекше болды дер едім. Сонымен қатар ол Қалижан Бекхожин, Жұбан Молдағалиевтың, Қайнікей Жармағанбетовтың, Сәбит Мұқановтың, Сырбай Мәуленовтың отбасыларымен де жақсы қарым-қатынаста

болып, тығыз араласты. Осылардың бәрі әкемнің қаламгер жолдастары ретінде оның ақындық өнерін бірге қызықтап, оны көпке паш еткен азаматтар еді.

Мұндағы тағы бір өшпестей есте сақталған жағдайды аттап кете алмадым. Алматыда тұрғанда біздің отбасымыз Қаныш Имантайұлы Сәтбаев отбасымен тығыз араласып тұрдық. Өйткені әкем ол кісінің жиен қарындасы Күлпатқа үйленген – оған күйеу жігіт болып келетін. Ал оның үлкен қызына Қайнікей Жармағанбетов (жазушы) үйленген еді. Ол ханым медицина ғылымдарының докторы, Алматыда тұрады. «Адамда бажалар дос» деп қазақ атам айтқандай, Қайнікей әкеммен өте дос болды. Қарағандыда қазірде Қаныш Сәтбаев тарапынан менің туыстарым Марияш, Шәрбан, Рахметолла Аминовтар тұрып жатыр. Мен олармен әлі күнге дейін жақсы қарым-қатынастамын. Көңілдері Қайнекеңе тартқан кең, қашанда мені жылы жүрекпен қарсы алады. Олардың ішінде менің анамның анасы әжем Жәмила өте сұлу кісі болған еді, ал оның ағасы Хамит – Марияш пен Рахметолланың әкесі- еңгезердей алып денелі адам болды және балалармен үлкен кісідей араласушы еді. Бір есімде қалғаны: ол кісінің отбасында қыз бала өмірге келгенде маған: «Мен де қызымның атын сенің атыңа ұқсас етіп, Сайран деп қойдым» - деген еді. Марияштың ұлы Манарбек біздің бәріміздің ортақ мақтанышымыз. Ол 10 жыл Америкада қызмет етіп, елге қайтып, қазірде Қарағандыда банк директоры болып істейді. Ал Марияштың жиені Жібек Аминова да банк директоры, Астана қаласында тұрады.

Содан кейін біз Қарағанды қаласында, одан соң 30 жыл шамасында Жаңақала ауылында тұрдық. Әкем онда алғашында мектеп директоры, кейін мұғалім болып қызмет етті. Ол үйде де, мектепте де ешкімге ешқашан дауысын көтерген еемес. Менің есімде Қалкен Рауандаұлының анасы - Шәрбан әжем жақсы қалыпты. Ол кісі өте көрікті болатын және әкемді «мырза» деп атаушы еді, жарықтық. Бұнысы бізге де бір-бірінді қалай сыйлау керектігі туралы жақсы үлгі